

Työ- ja elinkeinoministeriön lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämistä annetun lain muuttamisesta

Väestöliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämistä annetun lain muuttamisesta. Ehdotuksessa esitetään muutettavaksi 1.1.2025 voimaan tulevaa kotoutumisen edistämistä annettua lakia (681/2023).

4.1 Keskeiset ehdotukset ja 4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Kotoutumislain 63 §:n nojalla hyvinvointialueelle lain 2 §:n 3 ja 4 momentissa tarkoitettulle henkilölle (esimerkiksi kansainvälistä suojelua saavista ja heidän perheenjäsenistään sekä tilapäistä suojelua saavista, joilla on kotikunta) maksetuista toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 7 c §:ssä tarkoitettusta täydentävästä toimeentulotuesta tai 8 §:ssä tarkoitettusta ehkäisevästä toimeentulotuesta aiheutuneet kustannukset korvattaisiin jatkossa enintään yhden vuoden ajalta. Korvausaikaa lyhennettäisiin nykyisestä kolmesta vuodesta yhteen vuoteen.

Toimeentulotuesta aiheutuvien kustannusten korvausajan lyhentäminen kolmesta vuodesta vuoteen ei tule tuottamaan yhteiskunnalle tavoiteltua säästöä, vaan kustannuksia tulee valumaan yleisen toimeentulotuen kasvuun. Kuntien ja hyvinvointialueiden talouteen kustannuksia lisäävä valtion tuenleikkaus tulee tarkoittamaan sitä, että alueet eivät kykene nykyiseen tapaan vastaanottamaan maahan muuttaneita, kotoutumislain piirissä olevia henkilöitä kuntaan. Sama koskee KELAn maksamaa perustoimeentulotukea erityisesti niille kotoutujille, joilla ei vamma tai muun hyvinvointiin tai terveyteen liittyvän syyn vuoksi ole realistista mahdollisuutta yhden vuoden prosessiin.

Väestöliitto ei kannata muutosta kotoutumislakiin hallituksen esittämällä tavalla. Muutos voisi johtaa siihen, että kaikki kunnat eivät kykene vastaanottamaan kotoutumislain piirissä olevia henkilöitä kuntiin eivätkä hyvinvointialueet asetu tukemaan pakolaisten tai muiden suojelua tarvitsevien vastaanottamista.

Vuoden 2025 alussa voimaan tulevan kotoutumislain (681/2023) mukaisesti panostetaan erityisesti kotoutumisen alkuvaiheen palvelukokonaisuuteen, millä tavoitellaan maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen nopeutumista. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaisesti tavoitteena on myös kotoutumisjärjestelmän tehostaminen. Koska kunnilla on vuoden 2025 alusta lukien käytössään kotoutumisen edistämisen palveluiden lisäksi työllistymistä ja yrittäjyyttä sekä osaamisen kehittämistä edistäviä palveluja, voisi kunta esityksen

perustelujen mukaan toiminnallaan pyrkiä nopeuttamaan kotoutumista ja työllistymistä ja sitä kautta vähentämään toimeentulotukiriippuvuutta.

Työllistymistä edistävien palvelujen tehostaminen aiemmin jo säädetyllä tavalla on kannatettavaa. Käytännössä kotoutumisprosessia olevien henkilöiden työllistymisen edistämiseen liittyvät toimenpiteet tulee suunnata työnantajapuolen osaamisen tukemiseen, eikä työllistymisen haasteista tulisi muodostaa maahan muuttaneelle kohtuutonta taloudellista rasitetta supistamalla kotoutumiskorvausta. Maahan muuttaneiden työmarkkina-asema on tutkitusti valtaväestöä heikompi muun muassa kielitaidon puutteen vuoksi, eikä kunnalle/ hyvinvointialueelle korvattavan kotoutumisajan lyhentäminen paranna maahan muuttaneiden kielitaitoa, mikäli samanaikaisesti ei luoda työnantajille korvattavaa mallia kielenoppimiseen työssä. (Lähde: <https://kotoutuminen.fi/maahanmuuttajien-tyomarkkina-asema>).

Tämän lisäksi on ensiarvoisen tärkeää, että jo olemassa oleville hyvillä käytänteillä turvataan riittävä rahoitus ja näitä toimintoja voidaan laajentaa. Tästä hyvänä esimerkkinä on Väestöliiton työuramentorointitoiminta, jota on toteutettu yli 10 vuotta tuloksekkaasti. Toiminnassa etsitään koulutetuille maahanmuuttajanaisille suomalainen mentori samalta alalta. Mentori avaa maahan muuttaneelle suomalaista työelämää, työkulttuuria ja tukee maahan muuttanutta verkostoitumaan.

Suomi tarvitsee työntekijöitä työmarkkinoille ja Suomessa jo asuvat osaajat tarvitsevat enemmän mahdollisuuksia päästä työmarkkinoille. Maahanmuutto tulee nähdä osana kestävästä väestönkehitystä ja kilpailukyvyn parantamista. Ihmiset muuttavat mahdollisuuksiensa mukaan perheensä kanssa, jolloin yhteiskunnan ja etenkin työmarkkinoiden vastaanottavuus ratkaisee sen, kuinka puolison ja lasten on mahdollista sijoittua yhteiskunnassa. Avoin, vuorovaikutteinen, moninainen yhteiskunta lisää hyvinvointia ja luo perustaa muuttaa ja kotoutua Suomeen.

Väestöliitto on toteuttanut ESR-rahoituksella työkaluja työnantajille kielitietoiseen ja inklusiiviseen työyhteisöön.

Väestöliitto kannattaa hallituksen tavoitetta työllistymistä edistävien palvelujen tehostamisesta, kuitenkin siten, että kotoutuvalle työnhakijalle ei koidu kohtuutonta taloudellista kuormitusta kielenoppimisesta ja suomalaiseen työkulttuuriin perehtymisestä. Ehdotamme työnantajille korvattavaa kielikoulutusta ja jo olemassa olevien hyvien toimintojen ja mallien rahoituksen turvaamista eri rahoituskanavissa.

Esityksen perustelujen mukaan tilapäistä suojelua saavat vaikuttavat työllistyvän ensimmäisinä maassaolovuosinaan keskimäärin nopeammin kuin muut pakolaistaustaiset, mutta tästä huolimatta heidän työllisyysasteensa on toistaiseksi ollut noin 20–30 prosenttia. Kotoutumislain mukaisten palveluiden ja toimenpiteiden lisäksi onkin tärkeää hyödyntää myös työvoimapalvelujen järjestämisestä annetun lain (380/2023) mukaisia työllistymistä edistäviä palveluja.

Tilapäistä suojelua saaneiden työllistymisestä ei voida tehdä johtopäätöksiä ehdotuksen vaikutuksista, sillä mitään suunnitelmallista seurantaa työsuhteista, koulutustasovastaavuudesta, osa- tai kokoaikatyöstä, ns. nollatuntisopimuksista tms. ei ole tehty. Käytännössä ukrainalaisten parissa toimivat järjestöt tietävät suuren osan työsopimuksista olevan osa-aikaisia tai ns. nollatuntisopimuksia työtehtävissä, jotka eivät vastaa työntekijän koulutusta, eikä sopimukseen liity kielenoppimiseen mahdollistavaa sisältöä.

Väestöliitto esittää kantanaan, että maahan muuttaneiden työllistymisessä on tavoiteltava koulutustason mukaista työllistymistä kaikissa kieli- ja kulttuuriryhmissä. (Lähde: <https://www.verdelehti.fi/2024/01/24/maahanmuuttajista-tulossa-suomeen-tyovaen-alaluokka/>)

Ehdotuksen perustelujen mukaan, mikäli kunnat pystyvät kotoutumista ja työllistymistä edistävillä toimillaan vähentämään korvausten piirissä olevien toimeentulotukiriippuvuutta, ei säästötoimella ole heikentävää vaikutusta kuntatalouteen, mutta säästö julkiseen talouteen toteutuu. Mikäli henkilöt työllistyvät, voivat henkilöiden maksamat tuloverot myös lisätä kuntien tuloja. Mikäli korvausten piirissä olevien henkilöiden toimeentulotukiriippuvuutta ei pystytä vähentämään, heikentää se kuntataloutta.

Jotta kunnat voisivat tehostaa kotoutumista ja työllistymistä edistäviä toimia hallituksen tavoitteiden toiveiden mukaisesti, tarvitaan kuntatasolla resursseja (mm. henkilöstön palkkakulut, henkilöstön koulutus, tulkkauspalvelut). Tämä omalta osaltaan tulee kuormittamaan kuntataloutta. Käytännössä tilanne tulee kasvattamaan toimeentulotuen hakijoiden määrää kotoutumisen tuen riittämättömyyden vuoksi. Käytännössä on huomioitava, että toimeentulotuen tarve kansainvälistä suojelua tai tilapäisen oleskeluluvan saaneilla on suuri muun muassa siksi, että ao. henkilöillä ei ole minkäänlaista lähtöomaisuutta, jonka kartuttamiseen ei kotoutumislain mukainen korvaus useinkaan riitä (esim. kalusteita, kodinhoidollisia tarvikkeita, vaateetusta jne.).

Väestöliitto ei kannata muutosta, jonka eriarvoistava vaikutus on jo lähtökohtaisesti hallituksenkin esityksestä luettavissa.

Esityksen perustelujen mukaan toimeentulotuen maksamisesta aiheutuvien kustannusten korvausajan lyhentäminen voi kannustaa myös hyvinvointialueita vahvistamaan korvausten piiriin kuuluvien henkilöiden työllistymisvalmiuksia. Kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyö kotoutumisen ja työllistymisen edistämässä on erityisen tärkeää etenkin haavoittuvassa asemassa olevien, esimerkiksi kiintiöpakolaisten, osalta.

Kiintiöpakolaisten osalta on työllistymistavoitteita pohdittaessa huomioitava henkilön elämäntilanteeseen ja pakolaisuuteen vaikuttanut tausta. Edellytyksiä työllistymiselle ei aina ole erityisesti haavoittuvassa asemassa olevilla (yksinhuoltajat, vammaiset tai vammaisen perheenjäsenen huoltajat, luku- ja kirjoitustaidottomat, +50/55 ikäiset seniorit). (Lähde: <https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/yli-55-vuotiaiden-tyollistyminen-tarvitsee-poliittista-tukea-ja-asennemuutosta>)

Väestöliitto ehdottaa työllistymisen edellytysten arviointia osana haavoittuvassa asemassa olevien kotoutumisen korvattavuutta.

4.2.2 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

Esityksellä ei voida arvioida olevan välittömiä vaikutuksia maahanmuuttajien toimeentuloon.

Esityksellä ei voida myöskään arvioida olevan pakolaistaustaisten henkilöiden työllistymistä edistäviä vaikutuksia tai sen voidaan arvioida olevan vain erittäin vähäinen. Pakolaistaustaisilla henkilöillä on maahantulon alkuvaiheessa yleensä suurin palvelutarve ja muita yleisemmin myös terveydellisiä ongelmia. Näin ollen heidän työllistymisensä arvioidaan yleensä kestäväen muita kauemmin. Kuten edellä on kuitenkin todettu, niin mikäli kunnat ja hyvinvointialueet pystyvät kotoutumista ja työllistymistä edistävillä toimillaan vähentämään korvausten piirissä olevien toimeentulotukiriippuvuutta, niin tämän voidaan arvioida nopeuttavan jonkin verran näiden henkilöiden työllistymistä.

Esityksen tavoitteena on kannustaa kuntia ja hyvinvointialueita tehostamaan maahan muuttaneiden työllistymisen edistämistä, mutta samanaikaisesti arvioidaan, että pakolaistaustaisten työllistymiseen vaikutus on erittäin vähäinen. Ajatus itsessään on ristiriitainen hallituksen esittämän

muutoksen kanssa ja asettaa eri perustein maahan tulleet henkilöt eriarvoiseen asemaan. Suuri osa tulijoista on perhesiteisiä ja /tai työ- tai opiskeluperusteisia muuttajia. Käytännössä lain muutos koskisi perhesiteisiä maahanmuuttajia, joilta evättäisiin oikeus nykyisen kotoutumislain mukaiseen kolmen vuoden kotoutumiskorvaukseen. Tällä olisi käytännössä suora vaikutus maahan muuttaneen ja hänen perheensä toimeentuloon.

Väestöliiton näkemyksen mukaan lain muutoksen lapsivaikutusten arviointia ei ole riittävässä määrin tehty, eikä lain muutoksen kokonaisvaikutuksista perheiden ja maahan muuttaneiden toimeentuloon voida esittää lausumaa, jonka mukaan muutoksella ei olisi vaikutusta.

Väestöliitto ry, Eija Koivuranta